

Antroposofien i Steinerskolen

Arve Mathisen

Trykket i i Steinerskolen nr. 3, 1993 og Antroposofien - Essays, Antropos, 1997

Der finnes andre søyler -
holdt oppe av et lys i søylen selv
det samme lys som også bærer universum...
Anbjørg Pauline Oldervik

Steinerskolen ble til i et samfunn preget av kaos, kamp, oppløsning og forvirring. Sommeren 1919 visste ingen hvilken retning Tyskland ville komme til å ta. Etter at verdenskrigen var over, mens revolusjonskampene fortsatt pågikk i Russland, så Europas befolkning i hovedsak to mulige veier inn i en forhåpentligvis bedre fremtid. Forbildene var bolsjevismen i øst, og en samfunnsform bygget på økonomiens frie utfoldelse, det såkalte demokratiet i vest. I grunnen var det overgangen fra føydaltiden som ennå ikke var fullbyrdet.

Det ubesvarte spørsmålet lød: Hvordan kunne et moderne menneskefelleskap organiseres på en riktig måte? Kongehusene og aristokratiet hadde i de fleste land ikke bare gjort seg ubrukelige gjennom sin totale mangel på forståelse for hva som etterhvert begynte å røre seg i folkedypet, de hadde også forbrutt seg mot sine undersåtter gjennom meningsløs utbytting og krigføring. En forandring måtte komme, og den kom.

Oppgjøret med fortiden

I 1919 kunne Europa se tilbake på 130 år med revolusjoner og reaksjon, på frihetskamper og knuste opprør. Dette samme tidsrommet innebar dessuten en gjennomgripende forvandling av menneskenes levekår. Vi snakker om den industrielle revolusjon, og likeledes bør vel fruktene av opplysningstiden kunne kalles en livssyns-revolusjon. En stor del av Europas befolkning så seg i dette tidsrommet forvandlet fra bønder og håndverkere til industriarbeidere. Barnearbeid og nedbøyde, kullsertede menneskekropper kan stå som et ikon for denne tiden. Religionen, den store kilden til tidligere tiders åndsliv hadde samtidig mistet mye av sin betydning. Nietzsche satte ord på det svært mange opplevde: Gud er død. I hvert fall var han borte for menneskene nå da han så sårt kunne trenges. For hvordan kunne en god Gud se sin verden vederfares slike prøvelser? Det var jo egoismen og den rå brutaliteten som seiret på alle fronter. Etterhvert fikk et materialistisk livssyn grep om den europeiske kulturen. Det var som om hundrer av år med vold og lidelser til slutt måtte frembringe troen på at selve grunnsubstansen i mennesket ikke kunne være annet enn ren biologi: 'survival of the fittest'.

Europa var kommet i en nærmest uløselig knipe. Overgangen fra føydalsystemet, som hadde foregått helt siden slutten av middelalderen, fant ingen tilfredsstillende form. De verdier som kristendommen hadde forkynt gjennom nesten to årtusener hadde i svært liten grad virket pregende inn i samfunnslivet. På dette området hadde lite forandret seg siden den romerske keisertiden. Europa var rent politisk blitt en byll, en plageånd ikke bare for sine egne innbyggere, men for hele kloden. Den franske revolusjonen bar ennå i seg et lite vitnesbyrd om tidligere tiders mer opphøyde forståelse av mennesket. Idealene om frihet, likhet og brorskap er mer enn tomme fraser. De uttaler det sosiale menneskets innerste behov, men kan kun virke fruktbart hvis de oppfattes som en helhet. Løsrevet fra denne helheten vil frihet, likhet og brorskap hver på sin måte virke ødeleggende. Vi har sett hva konsekvensene ble av Marx' ensidige betoning av likheten. Likeledes ser vi i dag resultatet av en ubalansert frihet i næringslivet, en "frihetsutøvelse" som etterhvert slår tilbake på oss alle i form av ødelagt natur og et kommersialisert kulturliv.

Etter første verdenskrig manglet det nye ideer, nye tanker som var på høyde med tidens

utfordringer. Det var som om himmelen hadde formørket seg fullstendig. Intet annet enn flere tordenskrall syntes å være i vente. Hvilket også Adolf Hitler med tiden skulle få bekrefte.

Nye sosiale ideer

Men idet noe gammelt dør, gis det rom for forandring. På samme måte som det gikk en vind av fremtidshåp gjennom Europa noen måneder etter at Berlinmuren falt, var det grunnlag for at noe nytt kunne skje i etterkrigstidens (1918) Tyskland, i hvert fall kunne man håpe. Rudolf Steiner hadde allerede i 1917 begynt å ta til orde for en alternativ samfunnsform. Tiden var preget av sosiale teorier som fortrinnsvis skulle temme alle menneskets negative tendenser og gi det ytre rammer for hva som er sosialt akseptert adferd. For Steiner var det viktig å utvikle ideer til et samfunn der mennesket ikke bare ble betraktet som et resultat av biologiske, sosiale eller psykologiske prosesser.

Menneskenes skapende potensiale måtte gis bedre spillerom. Han så for seg et samfunn som i langt sterkere grad appellerte til enkeltmenneskets frie initiativ og ansvar. En av Steiners grunntanker går ut på at en egentlig moral ikke kan påtvinges noen utenfra. For ham er moral nærmest å forstå som en kunstart, der det vesentlige ikke ligger i å adlyde normer, men i å skape nye former for godhet, om man kan si det slik.

Steiner mente at kun et samfunn som tar utgangspunkt i et helhetlig syn på mennesket kan fungere på lengre sikt. Mennesket er naturligvis et sammensatt og komplisert vesen. Sett fra ett synspunkt er det en helstøpt organisme, et udelelig individ. Men denne helheten er sammensatt av ulike funksjoner som ikke må virke forstyrrende inn i hverandre. Steiner pekte på at dersom nervesystemet belastes av fordøyelsesvirksomheten på en uriktig måte, da oppstår sykdom. Dette har sine paralleller også i samfunnsorganismen, hvor Steiner innså nødvendigheten av at de ulike delene måtte tilskrives en stor grad av autonomi. Således burde rettslivet, næringslivet og kulturlivet få sine egne styringsorganer med avgrenset råderett og felles ansvar. Derved kunne det skapes en balanse mellom de ulike kreftene i samfunnet.

Politisk aksjon

Våren og sommeren 1919 kjempet Steiner for å komme til orde med sine politiske ideer. Ved årsskiftet hadde de politiske urolighetene i Tyskland toppet seg med voldsomme opptøyer og drapet på Rosa Luxemburg og Karl Liebknecht. På nyåret ble det holdt valg, en lovlig regjering var innsatt, men lenger utpå våren kom det en ny bølge av politisk uro. I Stuttgart hadde sosialistene fått i stand en generalstreik, med den følge at det ble erklært unntakstilstand. Sikkerhetsstyrkene fikk beskjed om å skyte eventuelle demonstranter. Ved en streik den 8. april førte dette til et sammenstøt hvor 16 arbeidere ble drept og ca 50 såret.

Noen dager etter innføringen av unntakstilstanden, ankom Steiner Stuttgart for å presentere sine ideer for politikere og for arbeiderne ved de store fabrikkene. En måned tidligere hadde han utgitt et opprop til det tyske folk hvor han kort redegjorde for sine politiske tanker. Dette kom på trykk i flere større dagsaviser og var underskrevet av ca. 200 kjente personligheter, blant andre Hermann Hesse. I Stuttgart holdt Steiner en rekke innlegg for grupper i begge politiske leire og ble gjennomgående møtt med begeistring. Steiners store fortrinn var at han klarte å forbinde folk fra høyre- og venstresiden med sine tanker om et tregrenet samfunn. Dette skapte hos mange et håp om forsoning. Steiner talte blant annet til arbeiderne ved Bosch og Daimler. På fabrikkene var store menneskemengder samlet i røykfylte kantiner, og dengang var det mer kastanjeblader og annet løv i sigarettene enn vanlig tobakk. Steiner begynte som regel sine foredrag med temmelig hes røst, men talte seg klarere etterhvert og fikk arbeiderne til å se at det nettopp for dem fantes andre muligheter enn en marxistisk sosialisme. På et tidspunkt hadde man samlet inn 10-12 000 underskrifter til et opprop som krevde at Steiner skulle tas inn i den Württenbergske regjeringen for slik å kunne gjennomføre sine sosiale ideer.

Men med suksess følger snart motstand, og etterhvert som Steiner vant gehør hos dem han talte for, ble kritikken mot ham sterkere fra ledende politikere både i de borgerlige og de sosialistiske partiene. Snart blir han karakterisert som "et verktøy for bolsjevikene" av den konservative pressen, og

sosialistene angriper ham med paroler som: "Arbeidere, merker dere ikke at denne nye profeten leder dere ut i en blindgate. Han vil ikke ha noen klassekamp . . ." Steiner måtte snart innse at han ikke var blitt forstått av dem som var i posisjon til å påvirke situasjonen. Den sedvanlige polariseringen av politikken lot seg ikke endre, og noen tredje vei ble ikke aktuell dengang fordi de tilvante sosiale forestillingene ikke åpnet for andre muligheter.

Den indre veien

Som en reaksjon på disse hendelsene tok Steiner i sine foredrag utover sommeren 1919 opp temaer fra Frihetens filosofi, en bok han hadde skrevet 25 år tidligere, men som ble gitt ut på ny i 1918. I denne boken hadde Steiner kritisert den rådende erkjennelsepessimismen og forsøkt å vise at man gjennom et strengt logisk tankearbeid kunne overvinne de begrensninger som Kant og andre hadde tilkjent tenkningen. Boken ble knapt lagt merke til i datidens akademiske kretser, og fikk på ingen måte den betydning som Steiner hadde håpet at den skulle få. Sannheten er nok at nesten ingen forsto hva Steiner hadde på hjertet. Overhode å snakke om en tenkning som foregår hinsides subjektivitet og objektivitet var ikke ansett som faglig relevant. Likeledes ble nok et tema som viljens frihet betraktet som uinteressant og tilbaketrukket. Og når Steiner nå, 25 år senere, helt konkret møter akkurat de holdninger og tankebegrensninger som han hadde gått til felts mot i Frihetens filosofi, da kjente han nok et snev av Sisyfos-følelsen, at de stenene du bærer opp i høyden, de triller bare ned igjen. Det hele er til ingen nytte.

Nå var Steiner etterhvert blitt ganske fortrolig med at hans tanker og ideer ikke så lett fant grobunn i det allmenne kulturlivet. Sett utenfra måtte hans liv for mange fortone seg som en lang rekke fiaskoer, og når Steiner i en av sine bøker taler om viljestyrke og utholdenhet på tross av mangel på anerkjennelse fra andre, da snakker han av egen erfaring. At flere og flere av Steiners temaer nå nesten hundre år senere langsomt blir aktuelle, det sier noe om hvor lang viljen i blant må være. Steiner var opptatt av å utvikle et erkjennelses-mot i sin samtid. Det kreves styrke for å tenke nye tanker, ikke bare for å sette dem ut i handling. Men dette indre motet, denne personlige, intime dådslysten var det få som hadde øye for. En ny tid var kommet som krevde et helt nytt menneskelig engasjement, hevdet Steiner. Tradisjonene bar ikke lenger, menneskeheten kunne ikke komme videre før den igjen hadde funnet tilbake til de kilder som fortidens religiøse kulturer kunne øse av. Men det går ingen vei bakover i historien. Det var ingen romantisk naturtil vending Steiner tilstrebet. For ham gikk veien videre gjennom en våken bevissthet. Med tankeklar forstand kan mennesket erverve seg kunnskaper om de høyere verdener, dersom det bare forbereder seg på en riktig måte. Dette var Steiners klippefaste overbevisning, og i en bok som nettopp bar tittelen Hvordan oppnås kunnskaper om de høyere verdener (1904) beskriver han en rekke øvelser og generelle livsholdninger som vil kunne føre til et bevisst klarsyn. En av forutsetningene for å komme til en innsikt i åndelige sammenhenger er at man må frigjøre seg fra alle automatiske og tilvante livsmønstre, at man ikke bare lærer seg selv å kjenne, men at man også tar kontrollen over sine tanker, følelser og handlinger. Ved å arbeide med seg selv, ved å kjempe med sine egne svakheter og ensidigheter, kan man etterhvert berede grunnen for at en helt ny verden blir tilgjengelig for bevisstheten. Steiner betoner at en innsikt i den åndelige verden som ikke er ubevisst visjonær eller av drømmende art, men ren, klar og våken, ikke kan læres i vanlig forstand. Hvert skritt på veien til å nå denne form for bevissthet må anses som en gave fra den åndelige verden selv, en gave man må gjøre seg fortjent til. Dette henger sammen med at besittelsen av denne form for innsikt er en ansvarsfull posisjon. For, påpeker Steiner, idet du våkent trer inn i en oversanselig verden, har du gjort det første skritt i retning av selv å måtte ta hånd om prosesser som før gikk av seg selv. I første rekke gjelder dette ansvaret ens egen personlighet, men i videre forstand også den enkeltes forhold til hele menneskeheten.

Steiner beskriver hvordan ubevisste mekanismer forbinder tanker, følelser og handlinger på en naturlig og indre logisk måte: Man kommer inn i et rom, finner det mørkt og trekker gardinene til side. Man hører noen rope ens navn og svarer. Man støter på en illeluktende gjenstand og vender seg bort i avsky. Alt dette er selvsagte reaksjoner. Et menneske som ikke spontant reagerer slik ville man anse for autistisk eller mentalt svekket på en eller annen måte. Nå innebærer en utvikling av høyere erkjennelsesevner at dette ikke lenger skjer uten egen deltagelse. Bevisstheten selv må skape

den bevegelsen som fører fra iakttagelse til opplevelse og handling. Det er ikke vanskelig å innse hvilket utføre et menneske ville komme ut i dersom det ble overlatt en slik oppgave uten grundig forberedelse, uten nødvendig indre styrke.

Gjennom hele sitt liv søkte Steiner veier til å videreutvikle menneskenes evner, til å løfte den tradisjonelle tanke, følelse og vilje ut av den dype ufrihet som materialistisk filosofi tilskriver dem, og opp til å være skapende krefter i sjelen. Kun på denne måten kan mennesket på en riktig måte fullbyrde overgangen fra å være en del av skaperverket til selv å bli medskaper i den videre utviklingen.

Splittelsen i samfunnet

Steiners analyse av problemene i hans samtid er delvis basert på kunnskapen om de farer som er forbundet med en innsikt i den åndelige verden. Med svært mange paralleller til den rådløshet som hersket i forbindelse med de sosiale spørsmålene i hans samtid, pekte Steiner på at samfunnet som helhet nå sto foran en lignende situasjon som et innviet enkeltindivid. På samme måte som tanke, vilje og følelse kan falle fra hverandre hos et enkeltmenneske, har etterhvert samfunnets naturlige helhet blitt tilintetgjort. Symptomene var de samme. Sammenhenger som tidligere fungerte av seg selv, eller som man ikke en gang visste at eksisterte, gikk i oppløsning eller antok karikerte former. Familie-, rase- og nasjonalitetstilhørigheten ble problematisk. Fordelingen av makt, ansvar og økonomiske verdier antok nye former. Det manglet ikke på tenkere som kunne peke på at noe var galt, men ingen klarte å finne nøkkelen til de riktige handlingene, til en virksom reaksjon.

Steiner ser disse fenomenene som et uttrykk for at samfunnet som helhet hadde gått over terskelen til den åndelige verden. Ansvar og oppgavene hadde steget Europa over hodet uten at de ledende politikerne på noen måte var situasjon moden. Dette var Steiners karakteristik av situasjonen ved begynnelsen av vårt århundre.

Og er man først villig til å akseptere en slik tanke for datidens forhold, vil man måtte medgi at dette gjelder i enda sterkere grad i våre dager. Informasjonssamfunnet har naturligvis sine positive sider, men likefullt er det som om mesteparten av de ord og tanker som produseres bare forsvinner igjen i det store eterhavet uten å sette synderlig spor etter seg. Likedan med vareproduksjonen. Det frie markedet legger ikke først og fremst vekt på varenes bruksverdi eller deres kvalitet. Fremfor alt skal det tjenes penger. Penger skal tjene penger og sammenhengen med enkeltmenneskenes reelle behov er blitt uklar. Maktutøvelse og politikk er blitt så komplekse fenomener at ingen til slutt vet hvem som påvirker hendelsene. Vi bare ser at ting skjer. Verden er blitt ubegripelig og usammenhengende, og midt opp i dette utspiller det seg menneskelige lidelser av dimensjoner som ingen tidligere tid har kjent til. Vi er for eksempel vitne til at en million mennesker myrdes i et lite afrikansk land, mens knapt noen forstår hva som skjer eller hvorfor.

Skolen

I april 1919 møtte Steiner en gruppe mennesker for å vurdere muligheten av å starte en alternativ skole med en pedagogikk tilpasset de nye og krevende forhold som verden nå befant seg i. Det var fabrikkeieren Emil Molt fra Stuttgart som tok initiativet til møtet. Han hadde tidligere kjempet for å få til en allmenn skolereform i delstaten, men da dette ikke lot seg gjøre, ønsket han i det minste å sette i gang en skole for barna til arbeiderne ved sin fabrikk. Molt stilte lokaler og en pengesum til disposisjon for initiativet. Steiner ble begeistret og tilbød seg å være skolens ansvarlige leder. I løpet av fire måneder hadde man samlet en lærerkrets på 12 som skulle undervise i de aktuelle 8 klassene. De fleste av disse var fortrolige med antroposofien, mange av dem ble håndplukket av Steiner for oppgaven. Men det fantes også lærekrefter som kom til skolen uten videre kjennskap til Steiners tanker.

Bakgrunn og fremtidsidé

For å forstå denne nye skole-tanken, er det helt avgjørende at man tar i betraktning den situasjonen skolen er født ut av. I dag, og kanskje særskilt i Norge, kan Steinerskolen lett tolkes i retning av at pedagogikkens mål er begrenset til å dyrke frem de evner og muligheter som finnes i barna: En skole der lærerne ivaretar utviklingen også av kunstneren i mennesket og ikke bare de teoretiske ferdighetene. Steinerskolen er kjent for å legge vekt på de estetiske fagene og i det hele tatt stimulere elevenes skapende evner i så mange retninger som mulig. Dette kunne man isolert sett kalle for en "kreativitets-pedagogikk" uten å tilskrive den noen større perspektiver. Lignende målsetninger finnes formulert overalt ellers i samfunnet. For eksempel inneholder den nye læreplanen for grunnskolen en rekke uttalelser om at kreativitet og andre ikke-teoretiske ferdigheter ansees som viktige. Men forsøker man å finne noen utdypet betraktning i retning av hvilken betydning disse ferdighetene har i et større perspektiv, da leter man forgjeves. Ikke uten grunn karakteriserte professor Brit Ulstrup Engelsen hele det nye læreplanutkastet som en slags reklamebrosjyre. Det er lett å la de store ordene komme på gli når temaet er fremtid og pedagogikk, men desto vanskeligere å legge frem en klar analyse av situasjonen og derigjennom peke på mulige veier ut av problemene. Å snakke om ansvarsfølelse, kreativitet eller andre pedagogiske "dyder", har i seg selv ingen mening. Uten at disse ordene står i sammenheng med en videre målsetning, med en konkret samfunnsidé, blir de tomme fraser.

Steinerpedagogikkens intensjon henger sammen med et konkret syn på mennesket og på samfunnsutviklingen. Tenker vi tilbake til forholdene i Mellom-Europa rundt 1919, er det lite som tilsier at man dengang kunne være opptatt av pedagogikk som et særemne, som et tema løsrevet fra de brennende problemer som samfunnet ellers var oppe i.

Så er da Steinerskolen likevel en livssynsskole, vil man kunne hevde. Svaret må bli ja. Det er en av vår tids store illusjoner at man kan drive undervisning isolert fra en overordnet idé med hva som er skolens oppgave. En pedagogikk som forholder seg verdinøytralt til menneskehetens store oppgaver, er kun et uttrykk for den "likegyldighetsfilosofi" som stilltiende hersker i mange kretser. Den er også et livssyn. Ikke en eneste skoletime lar seg tenke frigjort fra samfunnslivets evige drama. I snevrere forstand er naturligvis Steinerskolen ingen livssynsskole, undervisningen beforder ikke noen spesiell konfesjonsretning eller annet livssyn. Antroposofi som lærestoff er helt utenkelig. Skolen er allmenn og åpen for alle. Men det er ingen grunn til å legge skjul på at pedagogikken har helt bestemte målsetninger som setter den inn i et større menneskelig og samfunnsmessig perspektiv.

Antroposofiens utviklingstanke

Innenfor nær sagt alle livets områder frembrakte Steiner nye ideer. Han la vekt på at hans verk ikke måtte betraktes som et system eller en lære, men skulle være en veiledning og en inspirasjonskilde for andre som ønsket å fordype seg i tilværelsens åndelige dimensjon. Dette var alltid utgangspunktet når han la frem resultatene av sin oversanselige forskning. Steiners kolossale livsverk åpner blant annet for en mulig forståelse av menneskets rolle i et stort utviklingsperspektiv. Menneskeheten har bestemte oppgaver knyttet til hver enkelt historisk periode. I Steiners tekster finnes det utallige referanser til hva han anså som vår tids spesielle utfordring. Det gjelder oppgaver som tidligere tider ikke har kjent til. Årsaken til de vanskelighetene som tårnet seg opp ved begynnelsen av vårt århundre var ikke å finne på et ytre historisk plan. Problemene hang sammen med menneskene selv, og var for Steiner et uttrykk for manglende spirituelle ferdigheter. Krisen krevde sin løsning ut fra helt andre perspektiver enn datidens vitenskap kunne by på. Derfor gikk det så galt.

Menneskehetens kulturutvikling har for Steiner vært en nedstigning fra tidligere tiders naturlige religiøse og spirituelle livsforhold og frem til begynnelsen av vårt århundre som markerte et dybdepunkt når det gjaldt menneskenes forhold til den åndelige verden. Materialismen var blitt nesten enerådende. Steiner så en berettigelse i denne utviklingen. For først gjennom materialismen har menneskene ervervet en selvbevissthet som kan danne utgangspunkt for en ny tilnærming til den åndelige verden. Veien videre må ta utgangspunkt i fruktene av Europas vitenskapelige dannelse. Materialismen var altså ifølge Steiner en nødvendig skole for at dette vendepunktet skulle bli mulig.

Det var aldri Steiners tanke at resultatene av moderne vitenskap skulle forkastes, men noe nytt måtte komme til. Det gamle verdensbildet trengte en utvidelse.

Steiner betonte at nye impulser, nye tanker som vil være fruktbare i vår tid, kun kan komme fra et bevisst forhold til den åndelige verden. Og like sentral for ham var ideen om at dette nye alltid vil være forbundet med et moralsk aspekt. Ingen ekte innsikt i den oversanselige verden er mulig uten at "seeren" etisk sett er slike evner verdige. Steiner mente at alle mennesker kunne nå frem til erfaringer av åndelig art. Men hans verk legger ikke skjul på at det krever en forberedelse og en indre disiplin av helt spesiell karakter.

Steinerskolen er altså født ut av denne kampen for en ny bevissthet. Den bærer derfor frihetens fane. For ingen vei kan føre til nye åndelige erkjennelser uten gjennom helt frie beslutninger. Intet enkeltmenneske kan tvinges til fordomsfrihet eller til å arbeide på sin egen tenkning. Denne veien er kun mulig utfra egen motivasjon.

"For første gang"

I den norske kulturhistorien finnes det mange skikkelser som indre sett står Steinerskolen nær. Overalt hvor et allment-spirituellet sinnelag har gjort seg gjeldende, er dette tilfellet. Der hvor det religiøse ble behandlet udogmatisk og fritt, der hvor gammel folkeviten ble holdt i hevd, der hvor folkene levde i en dypere forståelse med naturen, der og i mange andre sammenhenger fantes slike tilknytningspunkter.

De fleste husker nok beretningene om det berømte Campbeller-slaget som utspilte seg i Kristiania vinteren 1838. Henrik Wergeland hadde skrevet Campbellerne, et drama som etter premieren ble dårlig mottatt av kritikerne. Til neste forestilling hadde mange av hans motstandere samlet seg for å ødelegge teaterkvelden med skråll og støy. Wergeland som også kjente til oppstyret, hadde skrevet en prolog til stykket som skulle leses opp for første gang denne kvelden. Og hva gjorde han, vel vitende om at han nærmest ville bli beleiret av ondsinnede uvenner? Skriver han en forsvarstale, forsøker han å mane folk til fornuft? Nei, hans tekst til denne kvelden er blitt et av hans vakreste dikt. Det heter "For første gang", og skildrer med Wergelandsk billedrikdom den forunderlige stemning som ledsager alle de øyeblikk i livet da noe skjer for første gang. Ørnens første flukt, det første kys, alle disse magiske momenter da noe helt nytt opptrer. Prologen hadde ikke den ringeste virkning på den kampklare forsamlingen, og aftenen endte i et regelrett slagsmål.

Steinerskolens beskjedne inntreden på samfunnsarenaen bærer på mange måter den samme signaturen som Wergelands prolog. Etter de største anstrengelser for å komme til orde i det politiske kaoset som fulgte første verdenskrig, satte Steiner og hans krets alle sine krefter inn på en liten skole for en skare fabrikkbarn. Like lite som "For første gang" var uttrykk for noen kapitulasjon fra Wergelands side, like lite kan man skille Steinerskolen fra de intensjoner som kom til uttrykk i Steiners politiske engasjement. Iblant viser det seg at man må slå inn på en helt annen vei for å nå sitt mål. Wergeland var jo ellers ikke redd for å svare på tiltale hverken med ord eller never, men denne kvelden løftet han seg opp til å gi sitt svar med en viss profetisk klang.

Pedagogikken

Steinerskolens pedagogikk fikk en utforming som skulle hjelpe hvert enkelt menneske til å møte sin samtid fritt og sterkt, uten å være for mye preget av konvensjoner eller faste forestillinger. Det rene utgangspunktet som alle barn har fra fødselen var det om å gjøre å verne så godt som mulig. Hvordan kunne skolegangen organiseres slik at barna år for år fikk styrket sine egenskaper og ferdigheter uten at deres innerste frihet skulle påvirkes?

Når Steiner holdt sine første pedagogiske foredrag for de nye lærerne høsten 1919, la han fremfor alt vekt på å bringe dem en innsikt i hvordan tanke, vilje og følelse virker i mennesket. Han beskrev disse tre områdene ut fra svært mange ulike synsvinkler, og betonet at kun gjennom et riktig samvirke av disse tre sjelsegenskapene kan mennesket utvikle sin frihet.

Et viktig trekk ved Steinerpedagogikken er at den bygger på en utviklingspsykologisk idé. Dette innebærer at man anerkjenner visse utviklingsstrinn som barnet ut fra seg selv passerer igjennom.

Mange toneangivende pedagoger deler her det samme grunnsyn som Steiner. Piaget, Montessori og

Ericsson var blant dem som pekte på slike indre utviklingskrefter i barneårene. Ja, selv Freud beskrev bestemte faser som ethvert barn måtte gå igjennom. Det som skiller de ulike utviklingsteoriene er hvordan man benevner de forskjellige trinnene i utviklingen, og hvilke kvaliteter man legger vekt på. Piaget, for eksempel, var mest opptatt av den rent kognitive utviklingen. For Steiner var det blant annet forholdet mellom tenkning, følelse og vilje som uttrykker hvilke behov et barn har på de ulike alderstrinnene.

Med tannfelling og kjønnsmodningen som tydelige grenseoverganger, deler Steiner barne- og ungdomstiden inn i tre perioder på omtrent syv år hver. Her bygger han forsåvidt på en gammel tradisjon fra Platon og Aristoteles. Innenfor disse syvårsbolkene har hvert skoleår sine spesielle utfordringer og oppgaver som henger sammen med elevenes behov akkurat da. Det kan være vanskelig å legge til side alle tanker om hva man som lærer eller foreldre ønsker at barna skal tilegne seg av ferdigheter og kunnskaper. Men med en konsekvent steinerpedagogisk holdning vil læreren alltid måtte spørre seg: Hvordan kan jeg vekke barnet selv til en positiv utvikling? Hvordan kan jeg gi elevene de riktige utfordringene, stille de forløsende spørsmålene?

Hver av de tre syvårsperiodene innebærer at bestemte ferdigheter kan få mulighet til å utvikle seg. Den pedagogiske utfordring for Steinerskolen handler om å finne frem til de egenskapene som er aller mest avgjørende for barnet i hver av disse epokene.

For en ungdom på 16 år er det viktig at han eller hun kan skille mellom hva som er rett og galt. Alderen innebærer at man har et helt reelt ansvar overfor seg selv når det gjelder den videre utviklingen frem mot voksenalderen. I denne tiden mister mange unge retningen. Evnen til å skille mellom rett og galt blir hver dag stilt på prøve. Tenkningens muligheter til å bedømme blir avgjørende. Ungdommene trenger en tenkeevne som er dypt rotfestet i deres eget sinn, en tenkning som står i sammenheng med muligheten til å handle. Tanker som er løsrevet fra egne opplevelser og egen viljekraft, bare forvirrer og skaper usikkerhet. Det er ingen tvil om at denne evnen til å skille mellom godt og ondt er en fundamental utfordring i ungdomstiden, og det er nettopp denne ferdigheten som pedagogikken må bygge opp under. Puberteten innebærer en forløsning av følelseslivet og forvandler mennesket fra å være et barn med dets begrensede horisont til å bli en verdensborger.

Ser vi på den tradisjonelle skolealderen, da merker vi at de sentrale livsspørsmålene er helt andre enn for ungdomstiden. En tiåring blir ikke ut fra seg selv konfrontert med alle de oppgavene som hører tenårene til. Men også han eller hun har utfordringer som er viktige å møte. Hva ville vi som lærer eller foreldre aller helst ønske for våre barn i denne alderen? - Det må være evnen til interesse og engasjement, evnen til å gå inn for sine oppgaver med lyst og glede. Egentlig kan vi ikke ha andre ambisjoner på barnas vegne uten å gå dem for nær. Et barn som er engasjert gjør sitt beste, og mer kan vi ikke forlange. Opplevelsenes friskhet er denne alderens fremste ressurs, men det kan lett legges en demper på denne evnen dersom livet krever av et såpass ungt menneske at det skal forholde seg til voksenverdenens kompliserte problemer. Det kan barn ikke uten å ta skade. Pedagogikken for dette alderstrinnet har følelsenes rike landskap hvor den kan bevege seg. Her kan barn og voksne sammen gå på oppdagelsesferd, og gjennom opplevelser lærer barna om tall og bokstaver, om dyr, planter, mennesker og mineraler. På denne måten møter barna en verden de kan gå inn i. Undervisningen betyr noe for dem fordi den hele tiden er forbundet med noe de gleder seg over eller tar avstand fra. For naturligvis hører også de negative følelsene med. Få ting er så sunne for en barnesjel som en berettiget avsky.

Liksom ungdomstidens tenkning trenger en forbindelse med evnen til medfølelse og handling, må også skolealderens engasjement ha sitt grunnlag å bygge på. Dette grunnlaget legges i småbarnsalderen og er organismens villighet til å agere i verden.

De første leveårene innebærer en uavbrutt aktivitet, der armer og ben, taleorgan og sanser stadig er på erobringstokt. Verden skal puttes i munnen, den skal berøres og utprøves. Nettopp denne aktive virketrangen er det vi voksne gleder oss mest over hos de små. Vi vet hvor fruktbar den er, og må bare bøye oss i respekt for alt hva barnet tilegner seg av ferdigheter på kort tid. Veien er ikke lang fra sprelling til oppreist gange, fra babling til språk og fra ordkruseduller til ordentlig samtale. De voksnes oppgave er å se til at barna får leve ut sitt aktivitetsbehov på den riktige måten. Moderne

hjerneforskning har pekt på viktigheten av rike motoriske erfaringer i tiden før skolealderen. Barneårene legger et viljesmessig grunnlag for resten av livet, dersom dette elementet blir pleiet ordentlig. Det er langt viktigere for et menneske å bevare denne opprinnelige virketrangen gjennom hele livet, enn det er for et lite barn å beskjeftige seg med intellektuelle sysler. En frodig vilje og et rikt følelsesliv danner nettopp grunnlaget for at tenkningen skal bli en fruktbar erfaring for det unge mennesket. Meget forenklet kan man si at Steinerpedagogikken retter seg mot viljen i den første syvårsperioden, mot følelsene i den neste og mot tenkningen i den tredje.

Kommer man til en Steinerbarnehage, vil man der se et vell av vakre gjenstander i naturlige materialer som tre, ull, silke og metall. Man vil se barn som leker en stor del av dagen. De leker både inne og ute. Ellers er dagen fylt med sang, eventyr, bevegelsesleker og maling, tegning eller modellering. Et godt måltid sunn mat hører også med.

På Steinerskolen er det annerledes. Her sitter barna stille en stor del av tiden. For nå er det barnas indre verden som skal i aktivitet. Evnen til å skape mentale bilder ut fra lærerens fortellinger blir daglig øvet. Og gjennom de syv neste skoleårene dukker så å si alle verdens fenomener opp i den fortellende undervisningen. De formidles gjennom lærerens beretninger på en slik måte at elevene blir følelsesmessig engasjert. Lite faktalæring, mye engasjement. Men så er det jo slik at barn nettopp lærer når de er interesserte. De husker nesten bare ting som de kan forbinde med en opplevelse. For oss voksne som ikke har gått på Steinerskolen er mye av disse årenes faktalæring kun et svart hull i hukommelsen. Fakta har ingen naturlig tilgang til barnesjelen.

På Steinerskolen undervises elevene i et bredt spekter av kunstfag. Men nå møter de ikke kunsten gjennom en lekende tilnærming som i barnehagen, på skolen øves disse fagene hver eneste dag. I de ulike håndverksfagene lager elevene en mengde flotte gjenstander. Det er følelsen og viljen som i disse årene fletter seg i hverandre på en naturlig måte. Denne forbindelsen må være i balanse. Sitter de to for hardt sammen, eller for løst, da legges det kjepper i hjulene for den videre utviklingen.

På ungdomsskolen og senere i den videregående skolen kommer den tenkende dømmekraften sterkt inn i undervisningen. I alle fag skal elevene selv gjennomskue undervisningsstoffet. Det er linjene og ikke fortellingene i historien som nå skal frem. Også kunstfagene gis en utdypet teoretisk behandling disse årene. Tanken tar bolig i det hjem som er bygget for den gjennom de 13-14 første leveårene. Steinerpedagogikken etter pubertetsalderen innebærer en bevisstgjørende repetisjon av det elevene har møtt på en mer naiv måte tidligere. Det er viktig for tanken å ha disse tilknytningspunktene nå når verden ikke lenger er en delvis beskyttet innhegning, men et hav av utfordringer. Mange ungdommer blir helt overveldet av den nærhet som de opplever til alt omkring seg. Plutselig brenner verden. Da er det godt om de på skolen kan finne noen kjente holdepunkter som de kan forbinde med sin nye oppfattelse av seg selv og sin omverden.

En sunn utvikling gjennom de tyve første årene er avhengig av at barnet og senere ungdommen kan få være i skapende aktivitet akkurat på det området hvor de til enhver tid har sine sterkeste sider. Hvert år har en slik utviklingsutfordring som egger barnet til aktivitet. Pedagogens oppgave blir å finne frem til dette.

Måler man det kognitive utviklingsnivået i en klasse på barnetrinnet, vil man se stor spredning, ja, man snakker om flere års forskjell i utviklingen. Men elever med svært ulik intellektuell legning kan med samme begeistring og utbytte fordype seg i en engasjerende fortelling. Steinerpedagogikken betoner med dette et sosialt element som bygger opp fellesskapet i klassen. Barna lærer å bli trygge på seg selv og den innbyrdes konkurransen begrenses.

Læreren

Hvordan den enkelte lærer skal skaffe seg en konkret innsikt i de ulike alderstrinnene og i barnas sammensatte virkelighet, er ikke så opplagt. Det er noe helt annet å studere pedagogikk som et fag, enn å være i besittelse av de nødvendige menneskelige ferdighetene som denne oppgaven krever. For går man Steinerskolen nærmere etter i sømmene, vil man se at læreren gjennom pedagogikkens utforming hele tiden er stillet overfor situasjoner der han eller hun må skape noe helt nytt. Når ikke det faglige innholdet er den bærende faktor i pedagogikken, men selve barnet og dets utvikling, vil læreren alltid måtte undervise på bakgrunn av sin forståelse for barnas situasjon. Selv en lærer med

en stor og rikholdig pedagogisk erfaring vil stå overfor sin pedagogiske hverdag som om det hele utspilte seg for "første gang". Å våge å forholde seg slik til sitt yrke er en smertefull prosess. Det krever mot, styrke og utholdenhet. Ikke minst ved å innse sin egen utilstrekkelighet i forhold til en slik krevende oppgave. For hvor smertelig er det ikke å skulle være fadder til en ny tid når man selv kjenner hvor dypt man står i alt det gamle? Dette er Steinerskolelærernes dilemma, samtidig som det gir oppgaven storhet og verdighet. Ja, for mange er nettopp denne utfordringen årsaken til at de velger Steinerskolen som sin arbeidsplass.

Tre søyler

At Gud måtte dø for menneskenes bevissthet, at forbindelsene til en høyere realitet måtte gå til grunne, deri ligger det en utviklingshemmelighet. Intet virkelig nytt kan oppstå uten at det er forberedt gjennom en død. Fra døden går veien til en ny fødsel. Noe i oss må bli som barn igjen. Dette med å bli som barn igjen er et velkjent motiv, som blant annet kommer til uttrykk hos de tenkere og kunstnere som ønsker å stå fritt i sin skapende virksomhet. De søker å se verden med nye øyne, som for første gang, uten hele ballasten av fortidens forestillinger. Det er lengselen etter objektivitet som slik kommer til uttrykk. Vi lever i en tid hvor "første gang" nettopp er den frigjørende hendelsen. De fleste vil nok innrømme at et eller annet sted dypt inne kjenner de denne lengselen etter det helt nye, dette friske som aldri før har vært tenkt, gjort eller opplevd. Gjennom en riktig pedagogikk kan det "evig barnlige" gis en hjelpende hånd. Det kan få være med inn i tankenes problemfylte riker og inn i følelsenes verden. Her finnes rom for både barnet, ungdommen og den voksne, bare de har lært å leve sammen uten å trykke hverandre ned.

Vi så tidligere hvordan Steiner beskrev konsekvensene av den indre utviklingen som fører til en bevisst innsikt i åndelige sammenhenger. Tanke, følelse og vilje som før var en naturlig helhet faller fra hverandre og virker selvstendigjorte på hvert sitt område. Mangler den moralske forberedelsen når dette skjer, kan resultatet bli at et av områdene tar overhånd. Mennesket kan da bli en svermer, en tyrann eller en tørr og hensynsløs intellektuell. Når tanke og følelse virker riktig sammen, kommer det en viss hjertevarme inn i tenkningen, det oppstår begeistring og erkjennelsesglede. Når viljen også på den rette måten virker med, kan vi snakke om en person som er i stand til å gjøre noe godt. Isolert fra hverandre virker tanke, følelse og vilje destruktivt. Ført sammen på den riktige måten gir de mennesket mulighet til å bli en positiv medaktør i verdens hendelser. Og nettopp når samfunnet selv så umiskjennelig bærer preg av en slik splittelse, er det på dette området at de mennesker som skal kunne skape noe nytt må ha sin styrke. Like lite som terrorisme kan skape fred, like lite kan en kaotisk personlighet bidra til å løse vår tids spesielle oppgaver. Den kraften som trengs er knyttet til at enkeltmennesket behersker de tendensene i seg selv som er beslektet med hendelsene i omverdenen. Samfunnet er ingen konstruksjon utenfor menneskene. Samfunnet er en levende organisme som kun kan fungere når det bærer menneskelige trekk.

Denne kunnskapen dannet grunnlaget for den nye skolen. En pedagogikk måtte utvikles som kunne frigjøre de nødvendige egenskapene hos kommende generasjoner. Et sted hvor elevene gjennom skolegangen fikk en hjelp til senere i livet å være herre over seg selv ikke bare i teorien, men likefullt i sine handlinger og i sitt engasjerte følelsesliv. Det var ikke først og fremst styrke eller kreativitet som denne skolen skulle befordre. Målsetningen var å hjelpe frem en bevisst indre harmoni mellom de ulike kreftene i sjelen.

Lærergjerningen blir den vise gartnerens arbeid, han som vet hva plantene trenger for å utvikle seg til hvert sitt slag på den frodigste og beste måten. Slik vil Steinerskolen stilltiende forberede en revolusjon, en dreining av hjulet i den andre retningen. Men i tråd med den nye etikken som Steiner knytter til all fremtidsrettet åndelig virksomhet, kan initiativet til forandring kun springe ut fra enkeltmenneskenes frie handlinger.

Og for fremtidens generasjoner, for barna, blir det avgjørende at de får ta del i en oppdragelse som ikke tvinger deres individuelle egenart til taushet, men som lar den få leve sterkt og frisk hele livet igjennom. Det finnes en bevissthet som ikke kaster grå skygger i alle retninger. Denne bevisstheten bygger på tre indre søyler, holdt oppe av et lys i søylene selv.